

אורות מאותתים

(קטעי זכרונות)

בשנת ה'40 ליגור — הומה הלב ומתפעם.

צעירים היינו בבואנו הנה, וכאן בגרנו גם זקנו. אך חלום נעורינו — היה למציאות־חיים. אשרינו שזכינו לכך.

מאז דרכה רגלנו על האדמה הזו נשתנה בה הרבה, נשתנה בה — הכל. כאן כרתנו ברית עם נוף הכרמל ופלאי סתריו. כאן חרדנו והתפללנו כי שדותינו יניבו את יבולם והמטע יתן את פריו. כאן גבר אומץ־לבנו לבנות חברה חדשה, לחנך את ילדינו במשותף ולחיות את מלוא־החיים. ושדות חיינו התברכו בצמיחה, פריחה ויבול. וגם אם לפעמים הועמה האורה במהלכם הרגיל של החיים — הזכרונות ארוגים ושזורים במסכת חיה ומופלאה ואנו שומעים מתוכה את "קול לבם וקצב דמם", של המעשים והעושים כאחד.

מי היו האנשים שהגיעו הנה, מה היו שורשיהם ומקורות היניקה שלהם? מה היה משקלם הנפשי, החברתי והאידיאי? במה היה כוחם וכוח דבקתם ועמידתם? זאת כדאי לספר ולהזכיר לעצמנו ולדורות הממשיכים שיכירו את מקור מחצבתם של אבותיהם, דור ראשון לבנין הבית הזה, וידעו את הרעיונות היסודיים שהביאו עמם מהגולה שכאן נמצא סדן להגשמתם וביטויים הממשי.

ראשית זכרונותי קשורים בנוף מולדתי וביתי. מעבר לאימים, קורנת שוב עירי הלבנה. ביתי בארץ־העבר, משם נשזר החוט ומתמשך... והמשכו קשור ושזור בדפיי־העבר של תנועה הנוער "דרור" ברוסיה.

לא באנו לארץ רק מתוך יאוש, לא באנו חסרי־כל. באנו מתוך דבקות ברעיון של תקומת ישראל. באנו מתוך רצון כן ועמוק לבנות קומונה ולחיות בה. באנו תוך לבטים ומאבקים אידיאיים, אשר הכריעו לצד היהודי־ציוני־סוציאליסטי.

לא קל להעלות זכרונות על עולם יקר ללב והוא עולם שנשרף ושוודד. לא קל לתת ביטוי לחויות הדור המופלא והנפתל, אשר חי את ימי האביב של המהפכה ואת הפורענויות הגדולות שהתרחשו ובאו על עמו לאחר מכן. והלב מהסס... האם נטויה האוזן? והלב מבליג, כי יש הרגשת חובה להעלות זכר הימים ההם.

המשפחה

כבחלום צפות ועולות דמויות יקרות, בני משפחתי. נולדתי באוקראינה, בעיר זיטומיר. גדלתי בבית־הורים חם ומסור. הורי היו אנשים משכילים ומתבוללים. אמנם בבית שמרו על דמות החגים היהודיים, אך מרכזו החיים במשפחה ותכנם הרוחני היה רחוק ממסורת יהודית וממנהגי ישראל. שום הד של ציונות לא הגיע לשם. למדנו — אני ואחי — בגימנסיות רוסיות, גרנו ברובע רוסי ורוב ידידינו וחברינו היו בני העם הרוסי. השפה בבית היתה רוסית, התחנכנו על ספרות ואמנות רוסית.

אבא היה תמיד טרוד ועסוק, ומעט מאד היה שרוי עמנו בבית. רק זאת אזכור, שכאשר

אבא היה חוזר מנסיעותיו הארוכות היתה רוח של חג ושמחה שורה על כל המשפחה. היחסים במשפחה היו יחסי אהבה וכבוד הדדי.

הסבתא הצטיינה בבריאותה, ביציבות־נפשה ובחכמתה הטבעית. היה בה הומור רב, וכל בני־הבית, ובמיוחד הילדים, נהנו מסיפוריה ופתגמיה.

משפחתנו היתה ידועה ברוחב־לבה ובנכונות־תמיד לעזור לזולת, זו היתה אחת מתכונותיה הבולטות ביותר. אך במיוחד השפיעו עלינו, הילדים, השפעה עמוקה ומכרעת, אמי וסבי.

אורה של ילדות, שנשתמרה בנס, בהמוט עולם העבר, נשתמרה הרבה בזכותה של אמי. אמא — בעלת מאור־פנים ונועם־הליכות, דקת־רגש וטעם. עם דמותה ואישיותה קשורים זכרונותי היקרים ביותר. אמי לימדה אותנו, הילדים לראות ולאהוב את האדם, באשר אדם הוא. להתיחס בכבוד לזקן, לעזור לחלש, לנצרך — בנדיבות־לב ובמתן־בסתר. היא היתה בעלת השכלה רחבה ושלטה בהרבה שפות, אך שפת האם שלה היתה השפה הרוסית, אותה ידעה על בוריה, ובמיוחד דבקה בספרותה העשירה. את אהבתה לספרות הרוסית הטובה העבירה גם אלינו — הילדים.

שוב מבלבים קטעי־הזכרונות וכל מה שהיה ושקע צף ועולה מחדש. הנה הוא החדר הגדול והנעים — חדר הילדים. ערב של חורף כחול מציץ בחלון, האש בתנור מפיצה חום סביב, ומול האש היוקדת — דמותה של אמא, קוראת לילדים משירי פושקין, לרמונטוב וניקרסוב, או קטעים נבחרים של טורגנייב וטולסטוי, ציכוב וגורקי. התמונה — חרותה בלב ורינתה עולה מתוך דמי. אכן, רבות חייבת אני לאמי.

לא, לא היינו רק ילדי הפיכות ופרעות. היינו גם ילדי עיר הידועה בשקטה המופלא ובקסמי נוף ומראות. התבסמנו מריחות השיטה ולילך, אשר גדלו ליד חלוננו, וממראה הדובדבן בלובן פריחתו וספגני את היופי והעדנה בנפשנו.

ואקורד פרידה נוגה. "אקורד אחרון למנגינת אהבה נפלאה". ערב נסיעתי לארץ, בכתה אמי כל הלילה, בכתה בהסתר, בחשאי, אך נתנה לי את ברכתה לדרך־הרחוקה, לפני עלות השחר עמדנו שתינו תחת כפת השמים השלווים, ואת עוצבה ראיתי ואת עיניה — כנרות דולקים, וקולה — לא נשמע. זכרון עיניה הדולקות והשותקות של אמי האהובה ליווה אותי בכל משעולי חיי ונשאר חרות בלבי עד היום.

"שאלת היהודים", לא הטרידה את מנוחתם של הורי, ולנו הילדים היה מושג מטושטש מאד על שייכותנו לעמנו. למעשה, היה הסבא היחידי, אשר סימל לנו את העם היהודי וקשר אותנו אליו. כאשר היינו — אחי ואני — קטנים מאד, קשר אותנו סבא אליו באגדותיו, משליו, סיפוריו וזמירותיו, אשר שמורים עמי עד היום. בין כל סיפוריו המרתק ביותר היה הסיפור על הקונגרס הציוני בשוויץ, בו השתתף וגם כאן לבש סיפורו אופי של אגדה. אכן, לאגדה היה בשבילנו. כאשר גדלנו, ראינו ואהבנו את סבא כאיש־רוח וחזון. אדם אציל ומקובל על הבריות. בראורייך, איש־שיחה ואיש־רעים.

אני זוכרת את שיחותיו עמנו, הילדים. איך שמר על רקמת הקשר בינינו לבין העבר. "הן בזכותו של אותו עבר אנו חיים", היה אומר, "ובעזרתו פתוחה לנו הדרך לעתיד". הוא עורר בנו את אהבת האדם ואהבת העם היהודי והיה מתריע נגד התבוללות, שהיתה בעיניו השפלה, הנובעת מרגש נחיתות. היה זה מקום כאוב בנפשו, כי ראה את משפחתו, היקרה לו מכל, הולכת ומנתקת את קשריה עם עמה. "אנו חלשים — היה טוען — אך לא עלובים. עלובים הם רק אלה, המכסים על חולשתם ולא משתדלים להתגבר עליה". סבא עורר בנו את הגאווה על ימיו הקדומים של העם והיה מספר על גיבורי ישראל, על גאוויו ופייטניו,

על סבלו ועל עמידתו מדור לדור. אלי היה סבא קשור במיוחד. ראה בי את ההמשך, את העתיד לחלומותיו. "יש לך לבי יהודי חם, את היהודיה היחידה במשפחתנו", היה אומר ומביט עמוק-עמוק בעיני.

סבא וסבתא מתו ביום אחד ממחלת הטיפוס, שהשתוללה אז ברוסיה.

איך הגעתי ל"דרור"

הנימים החבויות שקשרו אותי לסבא ובגיננו לעם היהודי, המשיכו לחיות ולפעום בתוכי גם לאחר מותו. חפשתי דרך להפגש עם ילדים יהודיים. לשם כך הייתי מתחמקת לבדי מהבית והולכת לשפת הנהר, שם היו נפגשים, לפנות ערב ילדים מכל השכבות ומכל העמים. שם נקשרו קשרי ידידות ראשונים שלי עם ילדים יהודיים, שספרו לי על קבוצות מאורגנות של נוער, אשר עתידים לעלות לארץ-ישראל. שם שמעתי לראשונה את המלה נוער-ציוני, והד עמוק ענה בלבי לסיפורים אלה.

ערב אחד, בחשאי, שחסי-וחלילה לא יודע להורים, הלכתי עם ילדה אחת למועדון של "צעירי דרור". כך בא המפנה הרציני ביותר בחיי. מה ששמעתי בערב זה לא הבינותי, כי לא ידעתי עברית וב"דרור" דברו עברית, גם אלה שהתקשו לדבר, אך מה שראיתי וחשתי שם — כבש את לבי כולו.

הייתי בת שלוש-עשרה וראיתי לפני נוער חדש, פשוט, טבעי, רציני ומשולהב לאיזה דבר, שעדיין לא ידעתי להגדירו בדיוק. גם קבלת הפנים הלבבית, החברית כבשה את לבי ופתאום חשתי את עצמי כאילו שייכת להם, כאחת מהם. עם תום השיחה האזנתי לשירתם, אשר נמשכה שעות ודיברה ללב יותר מכל המלים ולא השאירה יותר שום מחיצה וזרות בינינו.

אני זוכרת את הערב הראשון הזה לכל פרטיו, כי הוא חולל את המהפכה בחיי. לא האידיאולוגיה של "דרור", לא הפרוגרמה הציונית-דמוקרטית שלה, לא הויכוחים היסודיים והמעמיקים עשו אותי לחברת "דרור" נאמנה, פעילה וציונית נלהבת, כי אם איזו תחושה פנימית עמוקה של בת ישראל, המנותקת מסביבתה הטבעית ומחפשת נתיב להשתלב בתוך עמה. ההתלהבות, הרצינות, הלבביות של הנוער שפגשתי בו, כמעט במקרה, העלו אותי למסילה שלנו.

כך זה התחיל...

"דרור" כתנועה חינוכית

לא אתעכב כאן על שנות המהפכה ומלחמת האזרחים, שנים של תקוות רבות ואכזבות גדולות, שנים של פרעות ופוגרומים, עקובות מדם יהודים, והדברים ידועים. החשוב להדגיש כי לא רק תלאות כי אם עמידה, הגנה והתנערות היו והיו. תנועת "דרור", אשר דמותה עוצבה בשנים אלו, היתה תנועה חלוצית-מהפכנית בכל מהותה. היה לתנועה זו חזון ציוני, להט מהפכני ורצון עז למעשים. היתה זו תנועה אשר יצקה תוכן חדש בחיי הנוער, שהיה קשור בה קשר נפשי עמוק.

מה היו האידיאלים החינוכיים ב"דרור", לקראתם התחנכנו? חינוך להגשמה עצמית-חלוצית בארץ. חינוך לעבודה, קירבה לטבע, חינוך לאורח חיים צנוע, למוסר אישי וחברתי, לחברות עמוקה — ככה בונה ומלכד. בתנועה הוקנו לנו לשון ותרבות עברית. היה בקבוצת "דרור" סגנון-חיים פנימי טוב, להדריך, להסביר, לכוון בהתמדה, באהבה,

באורך-רוח. אחד היסודות העיקריים בחינוכנו היה ההתקרבות לטבע. את הפגישות הכי מפעימות בנוף הטבע קיימנו ביערות ז'יטומיר, הידועים ביופיים. כמה זכרונות נפלאים קשורים בנוף הזה. לא תמיד ידענו לבטא את עצמנו בדברים ואז דיבר השיר, המחול, המשחק והקשב העמוק.

היו לתנועת "דרור" אבני-יסוד אידיאולוגיים, אך היא ידעה בחושה הבריאה, כי את החינוך לקראת הגשמת היסודות הללו אין לבנות על האידיאולוגיה בלבד. תורה זו חייבת להיות לכל נער ונערה גם חוויה נפשית, חוויה אישית עמוקה, כי רק שלמות של הכרה וחוויה יחד, תחנך את דמות האדם המגשים. וגם זאת ידעו, לחנך כל פרט, כל יחיד בתוכה להיות "תמיד נכון", להיות מגשים אישית, אך תוך תחושת השתייכות לתנועה שלמה. יחד עם כל זה, הלבטים המחשבתיים והמאבקים המוסריים, שהונחו ביסודה של "תורת החיים", לא היו פשוטים וקלים. וכאן באו לעזרת החברים הצעירים מחנכי הדור הגדולים.

השפעת הסופרים והמשוררים — כמורי דרך רוחניים

יהדות ווהלין היתה יהדות עממית מושרשת "גידלוה גאונים בישראל וטיפחוה למדנים, משוררים ומשכילים". יהדות שצברה בקרבה מכמני חכמת עם וספגה לתוכה את מורשתה, סגולותיו וכיסופיו. כזה היה גם הקיבוץ היהודי בז'יטומיר, אשר נגלה לפני עם הצטרפותי לתנועת "דרור". כמה וניצבה לנגד עיני גדולתה של עירי כמרכז יהודי — עשיר-רוח ומעש, כמרכז של פעילות ציונית והפצת תרבות יהודית.

סופרי הדור ומשורריו: ביאליק, טשרניחובסקי, פרץ, מנדלה, שלום-עליכם, גורדון וברנר היו למורי-דרך רוחניים, "ממרידים, משנים ערכים, מצווים ובונים". עיני הנוער ב"דרור" היו נשואות אליהם כלנביאים חדשים. התרפקנו על דמויות סופרינו ומשוררינו ושתינו בצמא את דבריהם. "מדינת היהודים" של הרצל השפיעה עלינו השפעה עמוקה, במיוחד היינו גאים וקשובים, כבני ז'יטומיר, לשירתו של ביאליק, יליד העיר הזאת. שירה שהיה בה, מחוץ לחוויה עמוקה, גם מקסם של שליחות גדולה.

ביאליק, אשר היה איש מראות וחושים פתוחים ועזים, ראה לא רק את הנוף הנפלא, כי אם גם מראות השממה והדלות של עמו. "אבי — גלות מרה, אמי — דלות שחורה". ודבריו יצקו בנו את תחושת הקדרות של חיי היהודים — ואת מר ענותם. השפעתו של ביאליק על התקופה ועל הדור היתה עצומה, כי היה משורר "המרי והבשורה", וכאשר למדנו את "שירי-הזעם" שלו, חשנו את השבר הגדול של העם, את קללת הגלות המרה, וזעקת המרי פרצה גם מלב הנוער.

אחר-כך באו דברי ברנר וגורדון ופרקים מתורת סירקין ובורוכוב. לכל זה היה כוח עז, אשר יצק רצון-איתנים לתוך עורקי הדור הצעיר. ושירת טשרניחובסקי ושניאור, ושירה רכה וענוגה של פרוג ומוריס רונפלד נפלו על שדה הלב החרוש וליכדו את הלבבות. ערבים שלמים בילינו בעולם זה של שירה ובו יופי וטוהר, צער ומכאוב. חוויות-אמת אלו עם סופרינו ומשוררינו היתה להם השפעה עמוקה מאד על שנוי פני-הדור.

שלבים בהמשך הדרך

קורות ימיה וחייה של תנועת "דרור" ברוסיה, מחכים עדיין לגואלם, שילקט את הניצוצות הבודדים למאסף רב-ממדים ועשיר-התוכן, כי תנועת "דרור" לא השאירה לנו ירושה כתובה, אך עברה חי בלבבות חבריה.

אין ספק שתקופת המהפכה ברוסיה, תסיסתה הכללית — רוחנית חברתית ופוליטית — השפיעה על דמיונו הער של הנוער, כולל הנוער היהודי, ופתחה בפניו אפשרויות וסיכויים רבים. יחד עם זה צמח והתפתח הנוער היהודי תוך חוויות לגמרי אחרות. התסיסה הלאומית אחזה בהמוני היהודים והצמיחה תקוות ותוכניות לפתרון הבעיה היהודית. כך הגיעו הדברים לנקודת מוקד: למאבק פנימי קשה בלב רבים מאתנו.

בעצם העבודה החינוכית הגדולה גדל היאוש מהגולה ורבתה ההתרוקנות שבלב. זה הכשיר את הקרקע והעמיק את היכולת לקלוט ערכים חדשים ולהזדהות אתם. אז התחילו לחנך ב"דרור" לאור הדמויות המחנכות בארץ ולאור המפעל החלוצי "על גדות הירדן והכנרת". ניצבו לפנינו הדמויות של טרומפלדור בתל-חי, של א. ד. גורדון, ברנר ואחרים. זה עורר והפעיל את ההכרה, הרגש, הדמיון והרצון לפעול. ארץ-ישראל חדלה להיות חלום רחוק וכל מה שעשינו ראינו כהכנה לחיי-קיבוץ עתידיים.

בתוך האוירה הזו, ועם ההישגים המדיניים של הציונות, גברה ההכרה כי הגיעה השעה לעלות ארצה. השאלה היתה איך לעזוב את רוסיה ושעריה חתומים.

שנת 1920, והתנועה או פועלת במחתרת כי הוכרזה כבלתי-לגלית. בוועידה שקוימה, בחשאי, בקיבו, הוחלט להתחיל להתארגן לקראת ההעברה לפולין ומשם לארץ-ישראל.

וסביבנו נמשכו החיים הסוערים. בסיומה של מלחמת האזרחים היו אלפי פליטים מתגוללים בחוצות ממש, וביניהם ילדים רכים ויתומים. אני זוכרת את הקול-קורא לנוער, לאסוף את הילדים האלה ולפתוח בתי-יתומים בשבילם. הזדעזעתי מהקריאה הזו והתיצבתי גם אני באחת מתחנות האיסוף. אני זוכרת את השתוממותו של הממונה הראשי ואת שאלתו — מה לילדה זו כאן?!

הייתי אז בת 16 ונראיתי צעירה עוד יותר. בהתרגשות רבה הסברתי לו, כי אני רוצה להצטרף לצוות האוסף את היתומים. כנראה, שדברי הנרגשים השפיעו עליו ונשלחתי לשבועיים "הכנה פדגוגית". לאחר זה סובבנו — אני ועוד שני צעירים כמוני — ימים ולילות ברחובות העיר ואספנו ילדים. מסרו לנו בית ריק וקצת עצים — זה היה כל הציוד. אספנו 90 ילדים והתחלנו לארגן אותם.

לא כאן המקום לספר על שנת העבודה שלי בבית-הילדים הזה. איך בנינו אותו, איך חיינו עם הילדים, חינוכנו והתחנכנו גם יחד. זהו פרק עשיר, מסעיר וכמעט קדוש בחיי. הזכרתי אותו כאן, כי למרות העבודה הזו שבלעה אותי ביום ובלילה, לא ניתקתי את קשרי עם התנועה. להיפך, את כל לבטי, את כל יסורי ואת כל אהבתי ומסירותי לילדי האומללים והנפלאים — הבאתי לביתי התנועתי, כי "דרור" היתה בשבילי "בית" ותנועה כאחד.

בתקופה זו הגעתי, למעשה, למשבר מצפוני-תנועתי. מצד אחד חשתי את חובתי להשאר עם הילדים שהייתי להם הכל: מטפלת, מורה ואם ומאידך, ידעתי את חובתי לעמי, לתנועתי, לעצמי. חובה הקוראת לשרוף את הגשרים עם הגולה ולצאת לקראת יעודנו. וכאן עמדה במבחן קשה תורת החיים, אותה ספגתי לתוכי ב"דרור". אך הקשר היחודי והרעיון הציוני ניצח!

באישון לילה עזבתי את קן משפחתי ואת ביתי החדש, בו השארתי הרבה מאהבת לבי ומסירותי — ויצאתי לדרך חדשה. היה זה בשנת 1921.

הדרך לארץ-ישראל

עם היציאה מוויטומיר, עוד בטרם הגעתי לגבול הרוסי, שם חיכו לנו מברייחי הגבול, נאסרנו — אני ועוד חבר „דרור“.

דאגתי היתה רבה, כי היו אצלי תעודות רבות, אשר אסור היה שיפלו בידי הרוסים. בבית הסוהר הפרידו ביני לבין חברי וישבתי במאסר עם אסירות פליליות. עם לילה הביאו אותי לחקירה. בחדר היו 3 קצינים במדי-צבא. אחד מהם דבר אלי בשקט ובנימוס, וביקש שאחתום כי אני ציונית ודרכי לארץ-ישראל. קבלנו הוראה מפורשת, להגיד שאנו נוסעים לקרובים בארצות-הברית. שתקתי, כי לא יכולתי להוציא מפי שאני נוסעת לאמריקה. פתאום התערב קצין שני וצעק: „בורחים מרוסיה, הסוציאליסטים-הציונים האלה, ועוד אין להם אומץ להודות בכך“. נרעשתי מאד. ידעתי כי הוא יהודי. ולפתע שמעתי את עצמי עונה לו „בנאום“ יהודי-ציוני נלהב. הוא נדהם לא פחות ממני — הביט עלי ולא ענה דבר. נשמעה פקודה להחזירני לתא-מעצר ליחידים. פניתי לדלת היציאה. התעודות הסודיות רשרשו על כל גופי, אך איש לא נגע בי. „עוד נשכנע אותך להשאר אצלנו“, שמעתי את דבריו מאחורי, אך הוא לא זכה יותר לשכנע אותי. באותו הלילה, הוציאו אותנו מבית-הסוהר. המחלתרר הציונית על הגבול עסקה במלאכה זו בנאמנות והצלחה. הגענו לאיזסלב.

הקו איזסלב-לרובנה היה ציר-תנועה חיוני להברחת הגבול לשיירות פליטים ולהעברת חלוצים בדרכם לארץ.

על פני הדרכים נודדים מאות ואלפים. האכרים תבעו סכומים עצומים בעד העברת הגבול. הדרך היתה מסוכנת. שודדים ורוצחים שוטטו ושלטו בה. רבים-רבים שילמו בחייהם על העיזם לעזוב את רוסיה בימים ההם. אך הזרם החי של יהודים נודדים, המעפילים בדרכים לא דרכים לארצות-הברית וחלוצים לישראל הלך וגבר. באחד הלילות הצטרפנו לשיירה ויצאנו לדרך. דומית ליל, שקט ודממה ביער ואי-שקט בלב. בחשכה נשמעים פעמי ההולכים, ונדמה כי שומע אתה את הולם לבם. מורה-הדרך מאיץ בנו ולא נותן לנוח ולהחליף כח. לפתע — פולחות את הדממה יריות רבות, זעקות ובכי-ילדים — בקבוצת יהודים שמאחורינו. הלב מרטיט ומתכווץ. הסכנה רודפת וקריבה. עוד מעט יאיר השחר — ואנו אבודים. אנו ממשיכים לצעוד, בלי כוח לנשום, לחשוב ולהרגיש. השחר מאיר — אנו מעבר לגבול.

על תקופת „דרור“ בפולין סופר רבות. אוסיף כאן שורות ספורות. באנו לפולין בשנת 1921. היו אלה ימי מצוקה והרדה לחלוצים המצפים לעליה. והארץ נצורה, העליה נפסקה, אין יוצא ובא. שליחים רבים נשלחו אז מהארץ לפולין. זכור לי במיוחד אליהו גולומב ז"ל, אשר השאיר עלינו רושם בלי-מחאה, וגם הוא התקשר אלינו מאד ושמר על הקשר הזה גם בהיותנו כבר בארץ ובקיבוץ. בפולין שהינו שלוש שנים. היתה זאת תקופה של פעילות רבה ב„החלוץ“ וב„החלוץ הצעיר“.

*

רחוקים הדברים — אך אורם שמור בלב. יתכן ורוח של תום פרושה על דפי הזכרונות. רוח של אהבה והתרפקות על דברים שהיו, כי יקרו לאדם זכרונות ילדותו ונעוריו. אך אין

ספק, כי מה שגדל וצמח במשך השנים, בטרם עליה לארץ, עלה וגבר עם עלייתנו. הכוח הנפשי והאידיאי, שנצבר במשך ימי הילדות והעמיק בשנות הנעורים ב"דרור", הוא שעמד לנו — החברים והחניכים של התנועה הזו — בכל מעשינו בארץ ובקיבוץ. תנועה קטנה זו הצליחה לחנך דור של חלוצים מגשימים, ורובם ככולם הגיעו לקיבוץ וחיים ופועלים בתוכו.

עליתי ארצה בשנת 1924 יחד עם צביה ז"ל, — בין הראשונים מקבוצת "דרור" ואם כי הגענו רק שתינו בשנה זו, לא חשנו את עצמנו בודדות, כי יצאנו לדרך החדשה כחברות תנועה וכחלק ממנה הצטרפנו מיד לקיבוץ. היה זה המשך טבעי של דרכנו וחינוכנו.

שנה ראשונה היינו בעין־טבעון — פלוגת קיבוץ עין־חרוד. שם כרתנו ברית עם הארץ, עם העבודה (עבדתי שם בבנין — בקשירת ברזלים, וצביה בגן־הירק) ועם הקיבוץ. לאחר מכן נשלחנו על ידי הקיבוץ ליגור. גם הפעם גברה המשמעת התנועתית, כי לבנו יצא להתישבות חדשה שרמזה אז לצעירים בעמק יזרעאל — והיא ההתישבות בזרעין. אך יגור, שהצטרפה אז לקיבוץ, היתה קטנה וזקוקה מאד לעזרה. במיוחד חסרו בה בנות — והכף הוכרעה. ומאז — 38 שנים.

את כל להט נעורינו, את הערגה והצמאון לחיים חדשים, לטבעיותם, לעושרם, לגבורתם שהבאנו עמנו, שיקענו בבית הזה. דרכנו נבחנה בכור־החיים. עברו עלינו ימים גדולים, רגעי כוח ועמידה מול הקמים עלינו — וימים של הליכה בתלם ארוך ואפור. רב היה ערכם של מעשי יום־יום הרגילים, הפשוטים והצנועים. רבה היתה הכמיהה ליציבות חיינו ורציפותם. ידענו את לבטי קיבוץ־הגלויות ואת השמחה והצער שבגידול בנים. לא קיפחנו את "שחוק" הנעורים ואת לחן הניגון המתרוגן" — בימי חג ומועד. אבל ידענו גם ימים אכזריים של אימה, שכול ויגון על בנים שנפלו וחברים שהלכו מאתנו ללא עת. הרבה חלומות נשרפו בשלהבתם של החיים, ולא פעם גם הכאבנו איש לרעהו ללא רחם.

שום דבר אנושי לא היה זר במסכת חיינו המשותפים, אך ששת ימי המעשה: בשדה, ברפת, בלול, במטבח ובבית־הילדים — גדולים היו וגדול גם יבולם. כך צמחנו וגדלנו בתוך העשייה, נאבקנו עם עצמנו על דמות הישוב הקיבוצי ויצרנו חברה חדשה במולדת מופלאה ואכזרית.

וכיום, בהשקיפנו לאחור, לדרך שעברנו, נחוש את חזון הדברים הגדולים, ואת מעשי־הפלא הפשוטים, כל מה שנוצר בחיי דור אחד, בעמל כפיו, בלהט מסירותו ובכוח חזונו, "בקפלים ובקמטים" של חיינו עדיין מאיר אותו האור, תקוות העם האחרונה.

כגחלים לוחשות, בוערות חרש ואינן אוכלות, אותן האמיתות מאז ימי נעורינו: אהבת האדם והעם, גבורת האדם במבחן הקטנות, שילוב הדורות על אדמתם, גורל ויעוד, צפים ועולים חוזרים ונמוגים פרקי חיינו כאן — רוטטים, כושלים ועולים.

אי גבול בין ודאות ודמיון? בין תקוה למציאות?

"והאורות מאותתים ממרחקי הערפילים".

וממשיכים לאותת.

דמויות

15 שנה. 15 דפים גדולים בספר תולדות המקום והחברה. סגור הספר ודומם. רק מדי שנה בשנה, ביום זה, יום העליה על הקרקע, כאילו איזה רוח עוברת בנו ודופקת בפתחים סגורים ומבקשת את בטוייה. ונשמע הקול המספר על שנות עמל ויגיעה, על כיבושים ומפלות, על עליות וירידות, על ימי חול ארוכים ורגעי חג מרעננים. והקול הולך ומתגבר וחודר פנימה-פנימה, ויש ביום זה רצון וצורך בפגישה יותר קרובה ובשבת אחים גם יחד. ולעיני עוברות דמויות ה"ראשונים". חוליות, חוליות בתוך השלשלת. אבל הנה פה ושם קרעים, קרעים בשלשלת הזאת האחת מני אז ועד היום. חללים, חללים בדרך. ומבלי משים מופנה המבט לשם, לעבר הואדי, לפינה הנוגה והיקרה הזו, מקום בו מדובב כל עץ ומספרת כל אבן. ורבים הם כבר האחים, אשר כשלו בדרך, אשר לא ניתן להם ולנו להמשיך יחד את דרכנו. הנה הקבר הראשון. הזעזוע הראשון והעמוק בחיי החברה. העמידה הראשונה בפני אכזריות הגורל. חבר מסור ונאמן. אחד מאלה הצועדים תמיד בראש לעמדות הראשונות. הגורל חסם את הדרך בפניו, אזל כוחו באמצע השביל. חלה ונפל. והיום האומלל הזה של העמידה בפני התהום, העמידה מול הטבע הקר והאכזרי, מול השמים המחרישים, מול הסודי והנעלם, לא יישכח לעולם. ועלינו היה להמשיך. המשכנו. אבל קמט ראשון הופיע בפנים הצעירים והרעננים של חבריו ומאז רבו הקמטים והעמיקו.

המבט עובר הלאה. והנה עוד אחד ועוד אחד, כמה מהמקרי יש במות הזה, הבוחר פעם באחד ופעם בשני; והנה שוב רעד עובר — קבר אחים, ברית דמים למקום, נפלו חללים בעד הרצון לחיות, בעד רצון לבנות ארץ ויישוב, בעד רצון לשמוח ולגיל והם עוד צעירים, תמימים וישרים ועיניהם עוד לא שבעו מראות את השמים ואת הארץ. לבם עוד לא שבע אהבת אדם ורע. קשה לקרוא לזה מות. אלו היו שילומים בעד החיים, בעד חינו, אבל מה רב המחיר, מחיר חיים צעירים והמכאוב נוקב, אין לו ניב שפתיים ולא פעם מביאה הרוח הד קולות של בכי עצור, של דמעה זכה, היורדת ונגרת על האבן הקרה והדוממת.

המבט תועה הלאה והלב מתכווץ. עוד אחד, הפטיש המורם מכה ונוטל כל יכולת של מחשבה ובטוי. אבל זה האלם מעיק כבר שנים וביום זה מוכרחים לקרוע את האלם הזה ולהעלות את הבטוי החנוק.

קבר שלמה. קבר אח וידיד. אין אפשרות של השלמה, שכחה. אין אפשרות לראות אותו מת והוא כה חי, מלא כוח ומרץ עלומים. לא בכל יום ישנה היכולת להתיחד ולהעלות זכרונות, אבל בימים אלה כל הדרך עוברת לעיני מאז ועד היום, ורוב הדרך הוא אתנו, הוא

בתוכנו. יחד עם החברים בעבודה. קם בלילות לרפת או משכים בבקר לשדה, להרישה, וגופו החסון, פניו שזופי שמש, עיני התכלת התמימות וקולו המצלצל והרן, היה ממלא את הלב בטחון, שכאלה ינצחו את השממה, יהפכו את שדות הבור לשדות קמה מזהיבה, את הגבעות למטעים, את כל הנקודה למקום פורח. יחד גם בחברה, הוא מטה שכס לכל תפקיד. בסידור העבודה הוא הכוח התוסס, המושך, הדוחף. לא היה דומה לו בתוכנו לפעילות, למסירות, לנכונות מתמדת לכל עבודה. היה חביב על כולם, תמיד תובע ומוכיח ובלבו צמאון לאהבה ורעות, נכונות להושיט יד־רעים נאמנה ולקבל ברצון כל אדם. היו ערבים ויחד רקמנו את חלום חיינו. יחד חזינו את העתיד. יחד שלחנו את מבטינו למרחקים. יחד היו מתמזגים הקולות השרים ורנים את שירי המולדת והתחיה. יחד היו משתלבות הידים לגוף אחד, ולבבות ללב אחד. ואז נדמה היה, כי פעמי האביב נשמעים במחנה ורנים אביבים שבאו והעומדים לבוא.

ויחד אהבנו את יגור. את זו יגור העזה והמעפילה, המשנה ערכין, הכובשת, הסוללת דרך, המלכדת חברה, שפניה תמיד לעתיד. ויחד ידענו את הצער והחדוה שבאהבה זו. והנה ביום זה, ביום של סיכום־דרך ראשון, לא ישמע קולו, לא ידפוק לבו, זה הלב החם והסוער. אבל אנו יודעים וחשים שאתנו הוא. אנו נושאים בלבנו את דמותו, דמות חלוץ, דמות מגשים, דמות חבר וידיד והשלשלת נמשכת והוא בתוכה. ובתוכה גם כל אלה שחלמו את חלום יגור ובאמצע נפסק חוט חייהם. דמותם תקום לתחיה יחד עם המקום הזה, עם המפעל המתרקם וקם.

ולילדינו נספר: „הפרח כי פורח ונבל, לא פרח לשוא. צפור כי שרה ותידום — לא שרה לשוא ואדם כי פרח לבבו וחלה — לא פרח לשוא. נשמתו כי שרה ותידום — לא תידום לשוא“.

